

84(2=632.1/6
A285

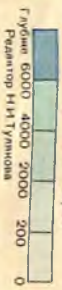
B. Агаров

урсул

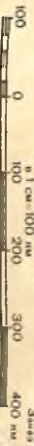
Гуьднуц в метрах

А-08926 7.1.55

Мащитаб: 1:10 000 000

а 1 см = 100 км

Ориентир на фотографии см. рисунок

Завед № 90-А

Высота в метрах

В. Агаров

урсул

Горно-Алтайский книжный
издательство * 1956

69619
0

84(2-632.1/6-5
А 285

Владимир Адаров.

УРСУЛ

Сборник стихов

на алтайском языке.

* * *

Горно-Алтайское книжное издательство,
г. Горно-Алтайск, Дом Советов.

УРСУЛ

(Поэма.)

Алтайым, сен
Чактарга арттың
Бойынныңг жебрен кожондорынгла.
Эмди жаңы жүрегимди көргүзейин,
Айтсаң, үлгөр баштаарга.
Ийделү, жараш
Сөстөр бедирейдим,
Төрөл албатымды мактаарга.
Бастыра жүрегимнен
Амадап күүнзейдим
Олор керегинде
Чын айдарга.

КҮНДҮБЕЙДИҢ КЕЛГЕНИ

Қайырылық бажы
Карлу сүмерден,
Текшилеп агат
Урсул кырларда,
Қайыр таштарды
Ажыра казалап,
Қайаларды кемирет
жолында

Оның үстүнде
Шуурган шуурат,
Қочкор айдың
Салкынду күндеринде.
Оның жарадында
Жодыра чечектейт,
Жылу жылдың
башталарында

Чанкыр сүмерлер
Булутка сайылған.
Ондо мүркүттер
Балдарын чыдадат.
Ондо кара булуттар
кайнайт

Бүдүн жылға
Олор суурбайт
Күнге мызылдаған
Мөнгүн бөрүктерин.
Урсул олордон
Шуулап түжет —
Эне сүмердин
Мөнгүлеринег чыккан..
Оны жакалай
Женіл жүктү
Жиит солдат
Түрген базат,
Мун беристелер
Қийининде артқан,
Төрөл журты

Көрүнип жадат.
Черүге жүрөр өйи өткөн
Эмди ойто ло
Таныш кырларында.
Ол бу өзөктө өскөн.
Күүнзеп сакыгылайт
Солдатты мында.
Карыган энези
Уулын уткуурга
Малдыг сүдинен
Кымыс жазайт.
Ого жарагадый
Кысты табарга
Акту жүрегинеи
Көбөркий амадайт.
Жажыл кийимдү,
Бийик сынду
Күндүбей оромды
Орө базат...
Жастыг учы
Жайдыг башталары.
Турналар кыйгызы:
Трум-трум!
Күнге жалагнын
Килтиг чечектери
Сүүнгилейт: жүрүм, жүрүм!
Сууны жакалай
Төрөл деревнези
Эбире бийик
Кырларга курчаткан.
Күүк кожондойт
Жажыл агашка, —
Оло будын
Көргүспей жажырган.
Айылдын бозогозын
Уулы алтаарда.
Энези сүүнгенине
Ыйлап ийди.
— Кандый жүрдиг,

Қайран уулым?..
 Чара аякка
 Қымыс урды.
 Алкышту сѳстѳриле
 Ичкери тутты.
 Удабай айылдаштар
 Жуулыжып келди.
 Жапыс ла Јергелей
 Кемзинип кирбеди.
 Ачу аракыга
 Баш айланды.
 Иван Иваныч
 Алтайлап кожондоды
 Байбак сагалыла
 Қымыс ақты.
 — Қызымды кудала — деп
                         кокурлады. —

Сениң аданла
 Најы болгом...
 Күндүбейдің нөкөри
 Эрелдей келди.
 Күндүбей ого суракту
   көрдн.

Онызы каткырып,
 Көзиле имдеди.
 — Тыттын јанына
 Бажын тоскын,
 Божодып ийдін,
 Бек туткын. —
 Серкебей оны
 Кудалап турган...
 Ырысту эне
 Улусты күндүлейт.
 Қалап эзирген
 Уулын мактайт.
 Күндүбей билдиртпей
 Айылдан чықты.
 Урсулдың јарадында
 Байбак тыттын

Көлөткөзінде
Сананып турды.
Суу жарадында
Лажыл тыт
Шуулайт жайгы

эзинге.

Күндүбейдин сыны
                                жеңил,
Жүреги кожондойт
                                көксинде.

Сүмерлер баштарында
Быыраш булуттар,
Жылышкылайт араайынан
                                күнбадышка?.

Азыйда мынайда
                                алтайлар
Көчкүлейтен чөлдөрлө,
                                кырларла..

Кийининде кемнинг де
Жымжак базыды..
Күндүбей манзарып,
Удура басты.
Эзендешкен кийининде
Эрмек таппай,
Лудуругына жөдүлдеп,
Эриндерин кыймыктатты.
«Нени айдар?
Сөстөр табылбайт».
Шулмус Жергелей
Арай ла каткырбай,
Ого жылу күлүмзиренди.
— Кандый жүрдин, Күндүбей? — деп
Эрке үниле сурады.
Онын сыны
Коо аспактый,
Чачы көмүрдий кара,
Көстөри жараш,
Чырайы эптү,
Кыс талдама.

Кайттыг Күндүбей,
Калапту бијечи!
Неге төгөштнн
Сирейе берднг?
Жүректен изү
Письмо чийечи,
Көөркийннгннг алдына
Неге кызардыг?..
Көбүктү суудаг
Эки көнөгн
Толтырып алала,
Кыс айдат:
— Слерднг айылга
Кирерге кемзнгем...
Жаманымды ташта,
Ачымба, Күндүбей,
Калганчы письмонгды
Кече алгам
Бүгүн сакыгам
Келернгди бикбей,
Эгирде клубтыг
Ланына келзег...
Балдар бүгүн ондо жуулар
Петровтыг кызын
Сашаны көрднг бе?
Эрелдей оныла
Кожо келер..
Бистнг Эрелдей
Эмди инженер
Электростанция
Тудатан дежет.
Кайыр кырлардыг
ортозында
Омок Урсул
Ойлоп жадат.
Оныг жажыл
жарадында
Күндүбейднг чыккан
Журты турат.

Алтайда жай,
Жаржын кайдарын!
Жүзүн чечектердин
Жайылган өйи.
Кандый будукла
Олорды жураарын?
Ого жедер бе
Журукчынын күчү?

АЙДЫНГ ТҮН

Агашту кырлардан
Ай жалтырап.
Көк айаска
Арайын бөгөлөйт.
Сүттий жарыгыла
Жажыл тууларды
Ак-жажыл
Эдип жарыдат.
Кыстын торкодый
Сары чачы
Толголып түжет
Бийик төжине.
Хойу кара
Кирбиктери алдынан
Чапкыр көстөрү
Жылу көрөт.
Садтан жытанат
Жодыра жыды,
Сүүштүн жылу

ТЫНЫЖ!

— Жараш энгир —
Эрелдей айтты.
Олор школдын
Жаныла өттилер.

— Санаага кирет пе
Бу бистин классыс? —
Саша сурайт,
Ылу күлүмзиренеле,
Олор клубтын
Яны жаар ууландылар...
Конторанын ичинде
Танкынын ыжы.
Күрен чырайлар
Лампа жарыгында.
— Эзен, Күндүбей,
Келгенин жакшы —
Саламчы кангазын
Кончына сукты.
— Же, председатель,
Жадын кандый? —
Күндүбей эзендежип,
Онон сурады.
— Неге комудаар,
Жадын жакшы.
Жагыс ла күч
Электростанция тудары. —
Саламчы ого
Каруузын берди.
Сары сагалын
Сыймай тутты. —
Болужып ийедин бе? —
Учында сурады.
— Мени ондо
Иштеерге чыгарыгар —
Күндүбей каруузын
Ого айтты.
Клубтын жанында
Жииттер чуркурайт.
Кем де кокурлап кожондойт:
«Эки кылду топшуурым
Жергелейдин топшууры.
Эмди бойдон жүргеним
Жергелейдин бурузы.

Эгирде сеге келеримде,
Эрикчелдү сен дедин.
Ой, Жергелей, Жергелей,
Тегин јерге чүмеркедин».
Каткы јиркирейт,
Жергелей кожондойт:
«Эки кулак талбайып,
Кем отурды эжикте?
Эки сөсти колбоп албай,
Кем кыйналды эгирде?
Эй, эй, Серкебей,
Кудаларды темей ийедин.
Эй, эй, Серкебей,
Эмди тегин көкүйдин!...»

СЕРКЕБЕЙДИНГ АЧУЗЫ

Серкебей кече кудалар
ийген.

Кайра келди
Бүдүн тажуурлар.
Жергелейдин адазы
Аракыны тутпаган.
Кунугып јандылар
Тилгерек кудалар.
Сөстөчи келиндерди
Кыс уйалткан.
Неме болбос дежип,
Серкебейге айттылар.
Серкебей ачынганына
Аракыдан ичеле,
Деревненин ортозыла
Мантадып турды.
Аттын эки јанына
јайылып,
Күрен чырайы
Чырчыйып кыйгырды.

— Кыпчактар меге
Кызын бербеген!
Кӧргӧйим таңмаларды
Калаптуны тапканын... —
Серкебей сериирде,
Саламчы алдырды.
Арбап, арбап,
Кезедип айтты:
— Ичижиң токтог,
Ойинең ӧттиг,
Кудалажың ташта
Уйатка тӱжериг!
Сен жамылу
Кижиненг,
Эбире жонног
Эмеш кемзинзег!
Бу мениң
Калганчы жакаруум.
Онын учында
Лымжап кошты:
— Ӧскӧ жердег
Сен бедирзег...
Лергелей сени
Качан да сӱӱбес.
Ол Кӱндӱбейди
Сеге толубас... —
Серкебей уичукпай
Конторалаң чықты.
Айылына тӱшпей,
Тайга жаар атаңды.
Уйатка чыдашпай
Лӱзи кызарып,
Бойының ачузың
Тууларда жажырды.

КАРЫҒАННЫҢ КУУЧЫНЫ

Озөк серүүн,
Ару эзинле тынат.
Күнниң чогы
Мөңкүлерден тайкылат.
Өлөң жалбырагында
Көстинг жажынды,
Ртутьтый чалындар.
Мызылдажып тоголонгылайт.
Төңдөр, корумдар
Қарарат унчугушпай.
Өткөн чактар
Жажынгылайт куучындашпай.
Урсулда жебрен
Қарыған жұртаған,
Эрелдей отурды
Оның айылында.
Өрөкөнниң бажы
Қойондый кажайған.
Көстөри өчөмик,
Сабарлары чырбаалдый...
Ол куучынды
Мынайда баштады:
— Айтқанымды уккайың.
Адалар жүрүмин
Сен билбезиң.
Ырысту күнниң
Алдында чыктың,
Базынчык шыраңы
Сен көрбөдиң. —
Узун кангазын
Шырқырада соорды.
— Жүс жашты
Мен жажадым.
Эки үйениң
Жүрүмин көрдим.
Сеге айдайың,
Мениң уулым,

Оног бери
Чактан ашты...
Менин таадам
Ойлөрдө айткан:
«Эмди Алтайда
Жуулар болбос.
Орустар бисти
Тонокчылардан айрыды.
Олор ойгор
Албаты, уулым.
Жарыкты экелер
Келер ойлөрдө».
Оног ары
Бойы кошты:
— Бу албатынын
Шүүлтези, уулым...
Бийлер, коҗойымдар
Бисти тонойтон.
Же салдачы орус
Наҗыбыс болгон.
Ол мени
Кыралаарга үреткен.
Жаңгыс ла Совет
Ырыс экелди.
Онызын бойын
Билерин, уулым.
Эмдиги јииттерди
Көрзөм күйүнедим.
Өткөн бүдүн чак
Эмдиги жаңыс
Жылга да турбас.

УРСУЛДА

Урсул,
сен чактарга актын,
Кыйгак таштарды

Килейте жаладың.
Уйелер тумандый
Кайылып калды.
Олор биске нени
Артырып салды?
Сен ого каруу

бербейдинг.

Жаныс ла шуулап күркүрейдик.
Сен учун
Мен бойым айдарым.
Оттор кўйдүрерин
Бойыңның күчнгле.
Өзөктөр жарыыр,
Кожондоп жьргаарыс.
Ильичтин күни
Жарыыр үстүнге.
Эй, Урсул!
Кырдың суузы.
Болор, шуулажың араайлат.
Оноң башка
Мениң кожонгымды
Сениң табыжың

туңдырат.

Мениң геройлорым
Урсулдың жаказында,
Ондо чанкыр
Чакпындар ойнойт,
Оноор учалык,
Түргендеп мендезег.
Бис оройтыдыбыс,
Мениң кожонгым!
Урсулдың жаказына
Улустар жуулат,
Көп сабазы
Олордың жииттер,
Ондо электростанция
Төзөөргө келгилейт.
Беш колхозтон
Чыгартылу улустар.

Марчалунын деревнези
Тымык турды.
Жай. Ончозы иште.
Жагыс ла карыган
Эмегендер артты.
Жарат күүлейт,
Кајуда трактор
Агаштарды күзүредет.
Улустар күректерин
Кадагылап амырагылайт.
Капчалда,
талдар ортозында,
Одуга коштой
Оду төзөлөт.
Мында жагы
Улус келген,
Жагы чактардын,
Ырысту жылдардын.
Динамит күзүрейт.
Туманду тозун,
Суу үстүлө
Жылып жүрелө.
Жоголып калат.
— Эй, эгей! Бери, Эркелей! —
Кем де колыла
Жагып кыйгырат.
— Бери келигер.
Капшай... эрмектешпей! —
Эрелдей жараттаг
арбанат.
Саламчы белни жүктенген,
Неге де санааркап,
баскындайт.
Күндүбей таңкынын
Чаңкыр ыжын,
Амырап отурала,
Ойноп божодот...
Аралда кыстардын
Каткызы, чыгырыжы.

Кейде жылу,
Танкының ыжы.
Жердинг жыды,
Тердинг жыды
Чечектер жыдыла
колужат.

Боро талдардын
Қычкыл амтаны
Одулардагы оттоғ
жытанат.

Алтай уул
Эрелдей — инженер
Бойының ижин
Жакшы бшлер.
Ол удабас
Урсұлды жегер, —
Таадазы чылап,
Тизеленип мүргүбес.
— Нөкөр инженер,
Тереги канча?
Жалбағын канча
Кирези эдер?
— Улустарың белең бе?
Башта мынағ!
Иш жедер...
Қайкап көрөринг —
Канча жылдар өткөн?
Көчкүн карануй
Албаты жоголгон!
Эрелдей койчының
Айлында өскөн,
Жаңгы өй,
Наука оның колында.
— Батаа,
Таадак база мында!
Таадак, баатыр
Сартакпайың кайда?
Айса жаңгы
Сартакпай таптың ба?

Тууҗы чүмдеерге
Келдинг бе жаратка?—
Күндүбей сурады
Буурул карыганнаг.
— Балам, слер
Сууны жеңерге бе?
— Кайттым, таадак,
Күч жетпес пе?
— Эмдиги албаты
Ончозын жеңер...—
Эчки сагалын
Өрөкөн сыймады.
— Суудан от канайып
чыгар? —
Улуска бүтпей
Бажын жайкады.

ЖАЙГЫ ЭҢИР

Жайдын карагуй энгир
Өңөлөп түшти Урсулга.
Жаратты жакалай жылдыстардый
Оттор күйди одуларда.
Буттар жеңил,
Жүрек омок.
Сопог беригер
Бек таманду!
Эмеш бижеге айланып ийелик,
Кан ойнозын эрчимдү.
Жылдыстар алтын чарактардый,
Карангуй теңгериде быжырайт.
Жыргагар жаш балдардый,
Сүмерлер слерди каруулдайт.
Ончолорынан озо, токтоныкпай,
Ойной берди Күндүбей.
Арыган сабарларын карамдабай,
Чурана тартат меңдебей.

Чурананың жаңылу кожонгы
Кемнинг жүрегин сыстатпас?

Лиит шулмустың эзини
Кемнинг жүрегин сыстатпас?

Качан једип келгей не
Кеен-јараш Јергелей?

Улустар канай көргөй не
Бијелеер эди Күндүбей.

— Ойно, Күндүбей, —
Эрелдей чыкты.

Эки эбирип келеле,
Кысты бијеге кычырды.
Ол бирде араай јорголоп,
Бирде куйундый
айланат.

Оң будына
Отура түжүп,
Сол будын
Ичкери таштайт.
Чанкыр көстөр
Кирбиктер алдынан
Јылу жылдыстый
күйет.

Толгоп салган
Торкодый чачы
Јардына түжүп јайылат.
— Күндүбей неге көкүйт не?
Келген эмес Јергелей—
Кем де кокурлады кийининде,
Јажына берди билдирбей.
Кунугып билбес Күндүбей
Кожондой берди амыргыдый.
Келип јадыры Јергелей—
Көрүп ийди шонкордый.
— Балбыркайлу агашка
Бака канайып јапшынар.
Бака чылап отурза,
Балдар канайып таныжар. —
Күндүбей айтты каруузын,

Тили оның чечен де.
Бадырып болбоды каткызын,
Лиркиреже берди эбире.
— Күндүбей дезе Күндүбей —
Кулады уулдары кайкажат —
Сүүгени оның Јергелей
Јараш кыс дежиң
айдыжат.

Кокур айткан Корондой,
Қызара берди уйалып.
— Неге каткырдыгар,
кожондошпой?—

Учында айтты манзарып.
Јер тизирейт бијеге
Јергелей чыкты. Колчабыш!
— Бијеле — дешти Күндүбейге, —
Сениң жүрегиг от-јалбыш!
Қыс јорголо бијелейт,
Көксине тулундары оролот.
Оның јенил буттары
Өлөңди тактабай элестелет.
Қарчага канаттарыңды
кабактарыңың

Учы кезикте бүктелет...
Деревнеде табыш јок.
Оны тўн ороды.
Јангыс ла Серкебей бөрүк јок
Айылдан айылга јорголоды.
— Қараша, Қараша!
Ачсан — деп јайнады.
— Каралга көстү Серкебей,
Қарануйда не келдин?
Қабак аракы сельподо,
Мен аспадым, ары јан.
— Караша, Караша,
Қару көөркий, сен уксан.
Эртен ишке барбазың,
Эки чөөчөй сен урзан.
— Канайдар сени, Серкебейди,

Жамылу кижн эмейнг.
Калак ла ишке ийбегнг,
База азып берейнг.
Калырт этти кўрчегичек,
Қаткы угулат тыйтылдууш.
Серкебей кирди сўўннп,
Аракы урулат шылырууш..
Эртен тура энмектеп,
Эжиктег чыкты эзирнк.
Ээрлў адына минеле,
Мангада берди кыйгырып.
Удабай колхозчылардын
Текши жууны.
Серкебейди ижиненг
чыгарды.

— Аракызак колхозчы
Колхозко тўбек,
Қату жақару
Берзнг — дештн.—
Атка миннп,
Аракылап жүрбей,
Олўг чаап
Иштензнг — дештн.
Серкебей семтек
Бажын бўкўйтнп,
Мандайынынг тернн
Унчукпай арлайт.
Улуска удура
Эрмек айтпай,
Қулактары кызарган
Кемзнгнп отурат..
Эртенгизнгнде чалгы алып,
Жалагда жайканып,
Олўг чапты.
Қургаган эрдн
Аракыла эмес
Тонмок суула
Чыктап алды.

ЖЕРГЕЛЕЙ

Күскүдий сууга
Жергелей энчейип,
Чачын жазып,
Суулап тарады.
— Капшай, сени
Саламчы алдырган. —
Саша төгнөн
Арчулыла жаңыды.
Жииттер сууда
Суу чачыжат.
Мөңгүн тамчылар
Кейде быркырайт.
Каткы, чыгырыш
Өзөкти ойгозот...
Қажуны жакалай
Терең канал —
Урсулдын жаңы коолы.
Онын учында
Қырга коштой
Тыттан эткен
Станция туразы.
Мында электрик
Болуп иштеерге,
Жергелейди үредүге
ийдилер.
Ыраак эмес деревнелерге
Жаңы төгөштөр
Чубажә бердилер...
Алтай — орооныбыстың
Ыраак толугы
Агашка бүркеткен
Бийик кырларлу.
Быжыл мында
Қапчал өзөктөрдө
Ильичтин оды
Күйер жаркынду.
Эгирде Жергелей

Атана берди.
Эригип артты
Эмди Күндүбей.
— Неге кунуктын,
Омок Күндүбей? —
Эрелдей кокурлап,
Оног сурады. —
Шулмус жүрепингни
Ол жарытты.
Сендий уулды
Ол ундубас.
— Акыр, Эрелдей,
Саша кайда?
Жылытып салдын! —
Күндүбей каткырды...
Желбер булуттар
Сүмерлерге токтоп,
Тегери удабай
Қарануылай берди.
Салкынла кожо
Тамчылар төгүлди,
Қайыңдар бүктелгилеп
шуулашты.
Аш жерге жапшынып
толкуланды.

А. Урсул!
Мөңкүнинг уулы
Көпчүп тумантыды.
Күкүрт күркүреп,
Жааш шуулады.

МЕН УРСУЛДА

Төрөл энезине
Кем кару?
Ого жылу,
Алтын сөсти кем айдар?

Онын уулы
Азыраган уулы,
Онын ырызын,
Шыразын билер!
Мен ороонымнын
Төрөл уулы,
Алтайымнын кайыр
Кырларында чыдагам.
Ол менин
Төрөл энем.
Онын шыразы—
Менин шырам,
Онын ырызы —
Менин ырызым.
Онын жүрүми,
Онын үлүзи—
Менин жүрүмим,
Менин үлүм!
Иште турушкам,
Жер кайлалагам,
Таш тажыгам.
Балтырларым

сыстап ооруза да,
Одуда,
најыларым ортозында,
Телекейде эн ырысту
кижи болгом.
Эрелдейди, Күндүбейди
Жакшы билерим.
Олорло танышканым
Удай берди.

Откөн үйелердин
Мөнгүн үлгерлерин
Үйеден үйеге
Кайчылар экелди.
Меге бүгүнгү
Ырысту алтайга
Энчүге сөстөрдин

Эрјенези келишти.
Кожондо, кожондо,
Јангы кылдар!
Јүгүрүк аттыг
Куйругынан эткем.
Сөстөрүм чыйрак,
Аргымактыг учугар.
Алтай албатым
Керегинде јайыгар,
Олордыг јүрүми
Керегинде куучындагар,
Мен слерди
Јүрегимнег ийгем...
Чактар ла казыр
Ойлөр өтти.
Јайымныг, најылыктыг
Ойн келди.
Бастыра албатыларга,
Бастыра ороондорго
Амыр-энчүни
Коммунисттер јарлады.

САШАНЫГ АДАЗЫ

— Эрелдей Амырыч,
Үйге кирзегер —
Иван Иваныч
Эрелдейди кычырат. —
Энгир ине, нени эдер?—
Сагалын сыймап,
Сенекте турат.
— Арыдым, Иваныч, —
Эрелдей айтты. —
Иш эмди сүрекей күч...
Айылдап киргей ле—
Учында кошты.
Олор мөтлө

Сагалдарын чыктап,
Орой тўнге
Жетире отурдылар.
— Слердинг айылдан
Қымыс ичкем,
Жакшызы сўрекей—
Иваныч мактады.—
Акыр, Амырыч,
Качан бўдер,
Байрамга жетире
Кайткайыгар не?
— Эртеи тураларга
Эмиктер өткўрер.
Буунты ла бўтсе,
Отгор кўйер.—
Эрелдей столдон
Туруи айтты. —
Быйан болзын
Кўндўў учун.
Айылдап јўреер,
Иван Иваныч...

Кискенинг кўстўриндий
Сары кўстўрин
Саламчы јыжып,
Эрелдейди кўрди.
— Не уйуктабайдың,
Нўкўр инженер? —
Столдог бажын
Кўдўрип керилди.
— Калапчыга айткыг
Кўндўбейди божотсын.
Аш јуунадарга
МТС алдырган..
— Частьтар керек,
Слер мендегер. —
Эрелдей танкыны
Ороп айтты.
— Эки јўс мунгы

Кече көчүрттим.
Удабас жепселдер
Мында болор... —
Саламчы тышкары
Чыгып кошты:
— Быжыл кирелте
Арбынду, Эрелдей.
Эки миллионноң
Ажа бергедий. —
Олор куучындажып,
Оромго чыктылар.
Жылу эзин жүске сокты.
Кырлар баштары
жарып,
Ыраак күнчыгыштаң
Тандак өгөлөди.
Күрде аттың
Тибирти угулат.

СУУНЫҢ ЭЭЗИ

Кайдан угарың
Мындый кожонды?
Амыргының шуулаган
үннндий.
Жүректи ойноdot.
Оның толкузы,
Сүүштнн
Жажытту сөстөрнндий.
Күс изү эзиниле
Кейди толтырат,
Чечектерди жайкайт.
Турналар үүриле
Көк теңгериде
Кезилбеген кыраның
Үстүнде айлангылайт...

Жергелей Урсулда
Кыстардын жаражы,
Жангыс көрүшле
Олжолоп алар.
Көп жиниттер
Оны тударга
Кармакты, шүүнди
Таштагылап ченешкен.
Торт болбосто,
Озогы жаандарла
Куда-кубуйларды
ийгилейтен.

Жылу...

кару..,

чанкыр кырларда.

Күндүбейдин кызы
Бойынын жанында.
Урсул шуулайт
Эски коолында.
Күндүбей Жергелейге
Суракту көрөт.
Онызы күлүмзиренет
Күндүбейге суракту.
Кыс тулундарынын
Учын толгойт.
Күндүбей айдат:
— Көрзөн, Жергелей,
Эбире жаланды.
Алтын буудайдын
Толкузынын жаражын.
Мен келеримде
Лажан болгон.
Эмди көрзөн,
Мажагынын бышканын.
Мен эрген
Кезерге чыгарым...
— Мен суунын
Ээзи болорым. —
Жергелей буудайды

Уужап каткырды.
— Сен, байла,
Менең коркорың?
Сууның ээзи
Жеткер ине?..
— Сен Урсулдың
Кудайы болорың.
Сениң жакарунгла
Жылдыстар күйер.
Мен тизеленип,
Сеге мүргүүрим,
Айылыма кирер деп

жайнаарым. —

Күндүбей каруузына
Кокурлап каткырды.
Син жеңил,
Жүректе сүүнчи.
Ичкери басты
Кысты колтуктап.
Кожонның сөстөри
Бойы келди.
Деревнеге ууланды

кожондоп.

УРСУЛ БАКТЫ

Урсул тебег
Жолындагы буунтыга,
Бузуп болбой
Туура бурулат.
Улустар жазаган
Жаңгы коолыла
Лобожып калган
Унчукпай маңтайт.
Жаңгы агаштан
Жандаган төңөштөр
Айры өзөктөргө

Чөйиле бергилейт.
Журттарга ууланган
Коо эмиктер
Күски салкынга
Күнүрежет, сыгырыжат.
Колхозчылардыг журттарына
Мун жылдыстарды
Уруп ийерге
Урсул белен...
Бүгүн жыргал!
Байрамдагар байрамды,
Кем ороонына
Терлеп иштеген...
Қара бајырт
Улус толо
Јаңы электростанцияның
јанында.

Обком качызы
Колхозчылар ортодо,
Ууланат кызыл
Јабынчылу трибунага.
Эрелдей базат
Олорло кожо.
Мак баштапкы
Инженер уулга!
Саша ак
Арчулла оронгон,
Соокко чырайы
Кызарган турды..
Кургак карлар
Айлангылап түшкүлейт.
Қайығның калганчы
Јалбырактары учкулайт.
Јергелей өкпөрип,
Өйди сакыйт.
Ого Урсулды
Јарыдарга керек!
Кемди де улаустыг

Ортозынаг бедирейт.
Айландыра ајыктайт
Ырысту көстөриле.
Јаан байрамды
Калапчы ачты.

Обком качызы
Трибунага чыкты.
— Бис бүдүргенис
Төрөл орооныста
Ленин башчыбыстынг
Амадаган амадузын.
Ильичтин одын
Күйдирдибис кырларыста,
Малчынын јолы
Дарык болзын!.. —
Качынын куучынына
Өзөк күүлеп,
Јызырай берди
Колчабыжу...
Эрелдей чыкты
Куучын айдарга.
Айландыра ончозы
Тымый берди.
«Койчы Эркемейдинг
Уулы инженер,
Көрзөг эрди» —
Улустар шымыраныжат.
— Бис төзөгөнис
Бойыбыстынг ырызыбысты.
Бис оны
Оштүдөнг коруурыс.
Оштү карангуйда
Өнгөлөп келбезин деп,
Күчтү, жарык
Эдерибис ороойыбысты!..

.....
Кырларга энир
Салактап түшти.

Кенете өзөк
Жарый берет.
Урсулга алтын
Жылдыстар урулат.
Мунг оттор
мызылдажат.

Ура кыйгы
Өзөкти ойгозот.
Тун качып
Кобыларга жажынат.
Албаты сүүнет,
Албаты жыргайт...

.....

ПОЭМАНЫН БЫРЫСТУ УЧЫ

Бүгүн
Тойлор болды.
Күндүбейдин жарык
Ырысту туразында
Эки албатыдан
Эки келин,
Эки тилле
Алкыш айдылат.
Орусту-алтайлу
Той башталды.
Кебисте жабылангандарда
Чөөчөй айланат.
Тадалар жаак
Сагалдарын сыймагылайт.
Кожонду келиндер
Чөөчөйлү чөгөдөгилейт.
Жииттердин жүстери
Оттый кызаргылайт.
Эрелдейге коштой
Саша отурат,
Орус келиннин

Кийимин кийген.
Күндүбейге коштой
Жергелей отурат.
Алтайлап жараштыра
Чачын өрдирген.
Жииттер бије,
Кожон баштады...
Таадак топшуурын
Согуп кожондоды.
Жаактарын төмөн
Жаштар тоголонды...
Жаандар, жаштар
Тойго жуулды.
Чөөчөйлөр толтыргылайт
Жииттердиң ырызына.
Мен база мында
болдым.

Акту жүрегимнен
Олорды алкадым.
Короюн аштарына
Бажым айланды.
Мында божоды
Мениң кожогым.

КАРЫНДАШТАР

(Поэма.)

I.

Соок салкын
Түндүктөгү согот,
Ол жаңмырлу карды
учурат.
Күски шуурган
Бийлап сыгырат.

Соокко сөөктөр
сыстажат.
Мөштөр ыйлажат,
Тайга улуйт,
Ач бөрүдий.
Кунукчылду...
Ачу...
Эрикчилдү!

Кару наязы
өлгөндий
Кунукчыл, кунукчыл
Сеге, Малны.
Карындажын келбес
кайтты?
Карлу шуурган туштады ба?
Кара ады арыды ба?
Кандый керек
Оны удатты?
Жангыс ла салкын
Сеге, наҗы,
Соок тыныжыла
Сени оройт,
Тошту суула
Жүзинди јунат.
Кырлар корголјындый уур.
Тенгери кејимдий кара.
Малчынын бажында
Уур сагыштар.
Мал үркүйт,
Эй, эй, ајарын, Малчы!
Бөрүлер улугылайт...
Күн боро
Булуттар өткүре
Изү чайлу
Айактый сарпарат.
Кенете јыңырада
Ат киштеди...
Учуп чыкты
Анчы аркадан.

Ол адынан
Тўже секирди.
Оттын жанында
Малчы турды.
Анчынын чырайын
Ажыктап чочуды.
— Анчы, не болгон?
Сен кайткан?.. —
Анчы унчукпай
Қабагын тўуди,
Магдайынын терин
Жениле арчыды.
— Очим алгам... —
Анчы айтты.
Агаштар қыжырайт,
Салкын кўркўрейт,
Оттын кубалы айланат.
Қара ат
Бажын кекип,
Тыттын тўзин
Чапчып бышкырат.
— Мен, карындаш,
Очим алгам... —
Малчы ла Анчы,
Эки карындаш,
Артыш жайзағнын
Малын кабырган.
Башкўн карануй
Қаргышту тўнде
Артыш жоқта қысты
электеген.

Онызы Анчынын
Сўўгени болгон.
Уйатка чыдашпай,
Қыс бычактанган.
— О, кайракан,
Анчы карындажым!
Бистин уйага

Түбек экелдин.
Артыш жайзанның
Индис карындажына
Жажын чакка
Сен истеттирдин.
— Откөн тундеги
Жоткон болушкан...
Анчы өрө
Тура жүгүрди.
Қара атка мине согуп,
Қара ағаштарға
Жылыып калды.
— Эзеней, Эзеней,
Көөркий кызычак! —
Малчының жаағында
Жаштар тоголонды.

II.

Қырларда,
                  шанда
                  жабынчының
                                  алдында,

Қырылышка артқан
Уктар жұртайт.
Байлар малдың
Жуузына кайыгып,
Камдула оронгылап,
Жылу уйуктағылайт.
Қарануы жокту айылға
Қарлу салкынла кожо
Торо, шыра,
Өлүм кирет.
Чадырда, отын жанында
Балдардың чарбак
Ичтери кызарат.
Арказында жаргак,
Сырты көгөрө тоғот...
Салкын шуулайт,
Қуйун қуйулат.

Чадырды карла
Көмөргө күүренет.
Эй, эй, сергек бол, Малчы!
Энези ышка кызарган
Көзин жыжат.
Каткак колында
Бөкөн ийнелү көктөнөт.
Жамачыга жатай
Жамачы салат.
Адазы —
байдын малчызы.

Тайгада,
кыңыда ийттий.
Ого кудай да
көрмөстий,

Бүгүн шыралу
Күн ийген.
Же ондый күндөр
Ас эмес болгон.
Жүс жылдыктар
Мынайда өткөн...

III.

Тайгага
туман түшти.
Малчы
малдарды
Жакалай жортот.
Түн
жылга түней,
Буттар тоштый,
Колго тискин тудулбайт.
Тон,
тош жабынчылудый,
кыжырайт.

Чыйрыныккан чабдар
Чыдашпай бижелейт..
Түн ортозында

Анчы бурулды.
Одуга келеле,
Агазына айтты:
— Мени өлтүрген деп
Түңей ле сескилеер.
Кача берзем,
Слерди килинчектеер.
Индис байдын
Аттары жүгүрүк.
Једип тудар,
Колдоры узун.
Онын ордына
Бойым жарлайдым.
Бурулу болзом,
Каруузына турадым... —
Кара кабагын
Јемире көрди.
Карлу түнди
Ажыктап отурды.
Каткак кара
Чырайы бүрүңкүй.
Кар кайылат
Турундардын учында.
Малчы айтты:
— Анчы, сен кач,
Алдырбазын сен.
Сен жагыскан:
Кайа көрзөн — көлөткөн,
Кармайып алзаң — кулагын..
Сөөпи жагысты
Өлтүрген де болзон,
Сени мен бурулабазым.
Менле кандый түбек болзо,
Агаларынды ундубай жүрзөн...
Карындаштар тайгада
Карагуй түнде айрылышты.
Кара аттын тибирти
Карлу јолдо ырады...

Күн чыкканыла
Салкын тыгыды.
Индис байдын
Улустары келди.
Малчыны шылагылап,
Айдагылап түшти.
Чабдар, чындык
нөкөр,
Жолдон чыкпай
мантайт.

Атту кижини
Жоткон үйдежет,
Оны оройт, курчайт,
Самтар тонынын
Жыртыгынан кирет...

IV.

Камчынын ордында
Кызыл жолдор артат.
Кара аттын изин
Шуурган жоголтот.
Малчы унчукпайт,
Тижин тиштенип,
Индис казырланат,
Көстөри кызарып.
— Карындажың кайда?
Кайдаар качты!?. —
Турага семис
Старшина кирди.
— Урей сокпо — деп,
Ол күлүмзиренип токтотты. —
Меге берген Малчыны.
Анчы сенин
Жоргонды апарган,
Чанмак жоргоны
Аларын ордына.
Ол кара аттан
Коомой эмес. —
Камду жаказын

Кактап каткырды.
Анчы тербезен
Жагынып болбос.
Оны буурга
Буу үзүлбес.
— Сениң ырызың
Тирү артканың. —
Индис терин
Арчып айтты.

• • • • •

Зокту Малчы
Ээн өзөккө ууланарда,
Салкын сыгырып,
Шуурган шууарда,
Эмегени

оору балазын
уйуктадарга

Караңуй чадырда
кожондойт.

— Эней, жиирге берзен! —

Уулчак колын сунат.

— Уйукта, балам,

Балам, уйукта, —

Энениң жаагыла

Жаштар агат.

Уулчак арыган,

Үргүлөп уйуктайт.

Мелтиреген

Мөңгүн тамчылар.

Баланың кажайган

Жаагына түжүп,

Оттың кыскылтым

Жарыгына мелтирейт...

Күндөр өттү.

Жай келди.

Малчыны старшина

Солдатка

берип ийди.

Оны кайдаар да
Күнбадыш жаар,
Шинельден кийдиреле,
айдадылар.

. . . . .
. . . . .

V.

Жылдар жылыжып өтти.
Айлар айланыжып өтти.
Амыры жок өйлөр келди.
Алтай кижги мылтык
алды.

Жайзагнын айылына
Тизезин бүктебей,
Байдын алдына
Бажын бөкөйтпөй,
Жокту алтайлар
Өрө көрди.
Жаңы өйлөр
Келди дешти.
Бастыра албатыларга
Ленин ойгор
Жайым жүрүм
Берген турды.
Кызылдар жайым
Учун тартышты.
Актар ачап
Байларды коруды.
Олордын ортозында
Анчы ондобой
Алдынан отряд
Баштап жүрди.
Кайыр кырларла
Салкынды учуп,
Байларды жоткондойт,
Кызылдарга табарат:
Ол кырларда

Кактап каткырды.
Агчы тербезен
Жажынып болбос.
Оны буурга
Буу үзүлбес.
— Сениң ырызың
Тирү артканың. —
Индис терин
Арчып айтты.

• • • • •

Жокту Малчы
Ээн өзөккө ууланарда,
Салкын сыгырып,
Шуурган шууарда,
Эмегени

оору балазын

уйуктадарга

Карангуй чадырда

кожондойт.

— Эней, жиирге берзен! —

Уулчак колын сунат.

— Уйукта, балам,

Балам, уйукта, —

Энениң жаагыла

Жаштар агат.

Уулчак арыган,

Үргүлөп уйуктайт.

Мелтиреген

Мөңүн тамчылар.

Баланың кажайган

Жаагына түжүп,

Оттың кыскылтым

Жарыгына мелтирейт...

Күндер өттү.

Жай келди.

Малчыны старшина

Солдатка

берип ийди.

Оны кайдаар да
Күнбадыш жаар,
Шинельден кийдиреле,
айдадылар.

. . . . .
. . . . .

V.

Жылдар жылыжып өтти.
Айлар айланыжып өтти.
Амыры жок өйлөр келди.
Алтай кижиге мылтык
алды.

Жайзагнын айылына
Тизезин бүктебей,
Байдын алдына
Бажын бөкөйтпөй,
Жокту алтайлар
Өрө көрди.
Жаңы өйлөр
Келди дешти.
Бастыра албатыларга
Ленин ойгор
Жайым жүрүм
Берген турды.
Кызылдар жайым
Учун тартышты.
Актар ачап
Байларды коруды.
Олордын ортозында
Анчы ондобой
Алдынаг отряд
Баштап жүрди.
Кайыр кырларла
Салкынды учуп,
Байларды жоткондойт,
Кызылдарга табарат:
Ол кырларда

Нөкөрлөриле амырайт.
Чырайы бүрүнкүй,
Сагалын кырбаган.
Соок көстөри
Шүүлтезин жажырат.
Кем билер
Кандый санаалар
Оны бийлейт?..
Актар кычырат,
Болуш сурагылайт.
Je ондо
Байлар жуулган.
Орустар алтайдын
Оштүлери дежет.
Кече Төжүлей
Элчи ийген..
Байлардын кумдус
Төжөктөри жайылат,
Кечеги жалчы
Жайым отурат.
Аракылу аяк
Араай айланат.
Ай кунукчылду
Тенериден ажыкгайт,
Кырландагы мөштөр
Ажыра жажынат..
Калка мылтыгың
Тайанып үргүлейт.
Амыр топшуурын
Согуп кожондойт:
— Эй, эй, жоткон болор
Жану бажы күркүрейт.
Эй, эй, кан төгүлөр
Албаты-жон түймейт.
Жаанду, жашту
Кылыш алды.
Эй, эй, не болбогой..
Кызылдар, актар
Алтайда табылды.

Эй, эй, не болбогой...
Чуйдын чейдем
Жарык суузы
Ай жарыгына
Там кажайат.
Онын жарадында
Бийик кайада
Анчы жагыскан
Санааркап отурат..

VI.

Индис бүгүн
Уйуктап болбоды,
Атбулашты элчиге ийеле.
Марчалу ичинде
Амыр болды.
Аттар тибирти
Кайаларда торгулды.
Индис айылынан
Уткуп чыкты.
Ол Анчыны
Мактап алкады.
Адынын чылбырынан
Барып тутты.
— Жаманымды ташта — деп
Жайнап сурады.
Онын алдына
Тизеленип мүргүди.
Ол Анчыны
Төргө отургузат.
Аракы жакшызыла
Оны күндүлейт.
Аттар жүгүрүгін
Талдап сыйлайт.
Учында тоштый
Улдү чыгарды,
Алтыннын суузыла
Чүмдеп салган.

Кыны оның
Ару мөңүн.
Сабы мызылдайт —
Ару алтын.
Иидис жайыкка
Бажырып башпады
(Бу жуукта
Жарлыктар болгон).
— Бистинг өштүлерис
Кызылдар — деди.
Алтайдан алтайларды
Сүрерге турган...
Ондый килинчекти орустар экелди.
Кара албатыны
Жоголторго турган.
Же канайдар,
Менин уулым,
Жамаң чак
Алтайга келди.
Кыс кижин
Кынырагын алзын,
Эр кижин
Кылыжын алзын...
Ойрот кааныстан
Энчүгө арткан —
Анчыга үлдүни
Туттырып айтты. —
Курч миизин
Жалап чертен,
Алтай сөөктү
Кижин болзон.
Айга, күнге
Мүргүп керелен,
Өштүлеринг
Кызылдар болзын...
Анчынын көстөри
Соок болоттуй,
Санаазы уур
Боро корголжындый.

VII.

Октябрь јастың
Баштапкы күкүртиндий,
Бастыра албатыларды
Јайымга кычырды.
Ленинниң сөстөри,
Күнниң чоғындый
Қайыр ташту
Қырларга өтти.
Малчы солдатский
Шинелин чечпей,
Тартыжулу јылда
Алтайга ууланды.
Малчы азийгы
Малчы эмес.
Оны черүде
Чындыкка үреткен.
Ол революционный
Питерде турушкан.
Оны партия
Алтайга аткарган.
Јоктуларды байларга
Удура көдүрерге.
Ол большевик.
Ол Ленинле тушташкан.

.....
Кумақту јолдың
Тозуны буркурайт
Аттардың туйгақтары
алдынаң.

Чибиттин карлу
Бажы кажайат
Қырлардың ары
јанынаң.

Алтайлар Малчының
Отрядын толтырат.
Олорго кожулат

Орустар деревнелерден.
Кадын шуулайт.
Толкулар жарыжат.
Кайыгнын сары
Жалбырактары төгүлет.
Малчынын отряды
Улегемде токтоды.
Эртен тайгалап
Теректүге ажарга.
Салым айрыды ба
Эки карындашты?
Айса санаалары
Олордын башка ба?
Анчы уйуктабай
Неге санааркайт?
Аайлап болбойт по
Уур айалганы?
Ол адынын
Ээрин албай,
Айдын түнде
Санааркап отурды.
Отрядта улустар
Актарды көрбөй
Адылары көптөй берди.
Малчыла жолугу жарга
Элчи ийип,
Анчы энчикпей
Сакуп турды.
Алдында Малчынын
Айтканынан кыйышкан
Эмди жаңы
Санаалар кирди.
Молжоскон жерге
Карындаштар тушташты.
Анчы агазын
Таныбай аыктады.
Сүрүк тонду
Каткак чырайлу,
Кызылдардын командири турды.

Онон оны танып ийеле,
Ичкери базып,
Қабыра кучактады.
— Сен байыған турбайын —
Малчы оны ширтеп
катқырды.

Анчы жөдүлдеп,
Қабагын түүди.
— Слерле куучындажарга
Келдим акам...
— Отургын, Анчы,
Нени айдарын? —
Малчы оны
Кезе көрди.
— Кемге сен
Қолыңды көдүрдин?
Очинг бар ба
Төрөл карындажыңда?
Анчы унчукпай
Төмөн көрди.
Табыш жок...
Кадын шуулайт.
— Сен байлардың
Өштүзи иненг.
Ундуп салдың ба
Өткөн күндерди?
Айса жылдар
Сениң жүрегигнең
Ончо коронды
Жоголтып салды ба?
— Жок, Малчы,
Нени де ундубагам —
Анчы бажын
Көдүрип айтты. —
Жокту алтайлар
Учун турушкам.
Эмди билбезим
Мен кем?
Индис мени

Айылына кычырала,
Бу алтын
Улдүни сыйлаган. —
Анчы үлдүзин
Чыгарып көргүсти. —
Оштүлериң
Орустар деген...
Мен ого бүде бергем.
Эмди эмештең
Эрертип турум.
— Жакшы кылыш
Сеге бериптир. —
Малчы үлдүни
Ажыктап айтты. —
Индистин мойынына
Тыгынгадый эмтир. —
Араайын Анчыга
Күлүмзиренип кошты. —
Же кылыжынды
Кыныга салба,
Жалчы болбоско
Турган болзон.
Индистин меке
Сөзине бүтпе,
Жайым жүрерге
Күүнзеген болзон...
— Кемниң сөзине
Мен бүдейин. —
Анчы ого
Суракту көрди.
— Мениң сөзим
Сөс эмес пе? —
Малчы карындажына
Удура көрди. —
Байлар сениң
Оштүлериң болор.
Бажың бар ба
Сананып көрзөң.
Базынчыктагы албатыларды

Тартыжуга кычырган
Башчы Ленинниң
Сөзине бұтсенг.
— Сен, карындаш,
Ленинди көрдинг бе? —
Аңчы өрө
Өнгөйиш сурады. —
Сыны онын
Коркушту бийик пе?
Уни онын
Сүрекей өткүн бе?
— Сыны бийик
Кайдан ла көрүнөт.
Уни өткүн
Кайдан ла угарың. —
Малчы Аңчыга
Каруузын берди.
Оноң ары
Ленин керегинде
Кайкамчылу куучынды
Карындажына куучындады..
Таң ыраактан кажайат.
Агаштар, кайалар
Сөстөрди тыгдайт.
—Мен Ленинле — деп,
Аңчы айтты.
Сүүнгенине аказын
Кучактап окшоды.
Оноң адына
Мине сокты:
Отряд актарла
Согузарга белең.
Командир эртенге
Јетире сакыгар..
Боро туманду
Тайганы ажып,
Кенете кырлардан
Шуургандый тўштилер.
Сакыбаган актар тўймеди.
Аңчыны көрүп,

Индис кыйгырды:
— Кудай каргазын
Сени тагманы!
Бүрүнкүй тагда
Чабыш башталды.
Ээрлү аттар
Киштежип мантагылайт.
Октор обооның
Саламдарын буркурадып,
Ондо жажынгандардыг
Кулагында сыгыргылайт.
Кара ат куйундый
Ичкери чурады...
Узениге илинген
Бажы жок Индисти
Ак айгыры
Сүүртеп мантады...
Актар Кадынды
Жакалай качкылап,
Аркыттыг кайыр
Тажында жажынды.
Аңчы ла Малчыныг
Жалтанбас отрядтары
Өштүннүг кийининен
Куйундый учты.
Кадынга кирген
Аркыттын суузы,
Кайкап, аңданып,
Агып жатты.
Қызыл мааны
Содон айылдыг
Түнүгинде эзинге
Жалбырап турдым..

* *
*

Эки сууныг бириккенинде
Эки карындаш
Журтап жадыры.
Эмди жайым

Төрөл јеринде
Колхоз јалагы
Эбире јайылды.
Јагы туткан
Школ турат.
Ондо олардын
Јесндери үренет.
Аш быжып
Араайын јайканат,
Оны олардын
Балдары кезет.
Јайым јүрүм
Учун тартышкан,
Јагы өйди
Алтайга экелген
Адаларыбыска
Алкыш дежет.

МОСКВАДАҢ АЛТАЙГА

Улу төрөл Москвадан
Поезд мендеп атанды.
— Сениң јолың ырысту болзын! -
Нөкөрлөри Адучыга кыйгырды.

Удура соккон салкынның
Улуган табыжы угулды.
Улу јараш городтон
Геолог Адучы атанды.

Түн, чөллө поезд мантайт.
Туралардын көзнөктөри јылдыстый
көрүнет.

Чанкыр тенгериде јаркынду ай
Каруулчыктыј жагыскан турат.

Сууга жайканган керептий,
Вагон жеңил жайканат.
Геолог уулдыг санаазы
Озолодо Алтайга учат.

Чанкыр Алтай көзине көрүнүп,
Жүреги ажындыра омок согулды.
Адучы неге де күлүмзиренип.
Араайынан чөйбө кожондоды:

Туулары карлу Алтайым,
Ыраактан мени уткузанг.
Байлык болгон жөөжөңдү
Кысканбай меге көргүссөң.

Бийик-туулу Алтайым,
Бистиң эзенди сен алзанг.
Бийдин күскүдий суузына
Сүмерлеринг көрүп каткырзанг.

— Коштой отурганы көөркийинг бе? —
Адучыданг кем де сурады.
— Жараш кожоңгды кыска чүмдединг бе? —
Жанында улус кокурлады.

Адучы кысты аыктап,
Алтайдан санаазы айрылды.
Узун кара кирбиктери
Кара көзүн бүркеди.

Ак чырайлу көөркий кыс
Жараш үниле куучындайт.
Онын кара көстөринде
Ырыстың оды суркурайт.

Адучыны эрке көрүп,
Ол каткырат, кокурлайт,
— Сүүгеним! — деп айдарга
Алтын сөсти корулайт.

ШУНУ

Линт уул чанкыр кырлардан
Чичкечек, кайыр јолло тўжет.
Кечўлер табат тўрген суулардан,
Туулар баштары тегериге кўгўрўт...
Онын алдында мун беристелер,
Москвага једерге јуук эмес.
Јўректинг амадузын не токтодор?
Ого талайда буудак эмес.
Бактырган тайгазы уулын ўйдежип,
Мўгкўлеринег салкын ийет.
Мўш агаштар баштарын бўкўйткилеп,
Ыраак јолго эзендешкилейт.
Уулдын ўткўн кожогы јыңырайт
Калганчы катап кайаларда, агаштарда.
Энениг јўреги сыстап оорыйт:
«Уча бердиг, шоғкорым, ыраакка.
Онын кўзининг алдында турат
Шуну, онын омок уулы.
Ол тижн кажайып каткырат,
Қара кўстўри суркурайт чокту.
Адазынынг кўренг чамчазын кийген,
Јылтырада сўркўштеген кара сопокту...
Шунунинг энези тайгада койчы,
Бойы — быјыл школды божоткон.
Энези оны јолго шыйдыырда,
Ол тўжиле кырда койлогон...
Эне уулын ыраак јолго
Серўун кымысла кўндўлеген:
«Уулым, шыркырууш кымыстан ичкинг,
Мўштинг кўлўткўзине тыштангыг.
Ыраак талада Волганын јалагында
Адагнынг сўўгине бажыраынг ундубагыг.
Мен сеге койдын сўдинег
Азыкка курут јазап салгам.
Адагнынг арткан кийимдеринег
Сеге келишкенче талдагам».
Шуну сананып тўшти.

Боочынын кырынаг кайра көрди.
«Ташту кырлардын ортозында,
Энем, жагыскан арттыг эригип».
«Күски салкыннаг, кышкы шуурганнаг
Кырларда слерди коруйтам, энем.
Эмди эзеним ыраак Москвадан
Жылытсын слерди, энем...
Жүрүм уурда, жүрегеер сыстаарда,
Мен слерди кунуктырбаска чырмайгам.
Кокур кожонгома каткырала,
Айдатанар: Омок Шунум, омок Шунум.
Ыраак жолго мен көндүктим,
Карыбай, карыкпай мени сакыгар.
Телекейди эбирип келерим,
Качан да ундубас слерди уулыгар».
Кырлар баштарыла булуттар учкылайт,
Колын көдүрзег, тудуп аларынг.
Өзөктө кырлар быжып саргарат,
Кем үрендеген, бай жадарынг.
Шуну бу кыраны көрүп,
Адазын эске алынды.
Онын адазы улу согушта,
Төрөли учун сөөгин салган.
Ол солдат болгон жууда,
Амыр өйдө жер кыралайган.
Аттарын жегип кыйгыратан:
«Э, эй! Трактор, аттарым».
Күреп күскиде аш жуунатан,
Узун мажакты уужап сүүнетен.
«Аш жакшы. Калаш быжыраарым».
Туулардын бажын ажыра көрөргө,
Мандайын жуурып, Шуну
Ыраакты аяктайт.
Таштаг ташка жеңил секирип,
Жылды кыскартып, уул кожондойт:
«Тенгериде жылдыс көп,
Кажызы онынгы ырыстынг?
Жүрүмде жылбүлү жолдор көп,
Кажызы онынгы Шунунынг?»

«Кайда барадырың, Шуну?» — дежиң,
Жолуккан малчылар сурагылайт,
«Москвага Университетке» — деп,
Шуну олорго каруузын берет.

ЭНЕ

Эне, сениң санааңа кирет пе,
Казыр шуурганду кыштын күни?
Адам фронтко көндүгерде,
Шуурганду күнде үйдөшкениңди?
Сен мени, алдындагы чылап,
Жымжак төжинге жаба туткан.
«Кайран уулым, түргөн өс» — деп,
Жоккон ортозында шымыранган!
Алтайдын бийик туулары,
Неге де ачынгандый, казыр болгон.
Бийик мөңкүлү баштары
Бақтырбас омок туратан.
Түнде уйку жок, кийим көктөп,
Жарыткыш жанында отуратан,
Түште колхозтын койлорын айдап,
Каруулу ишке баратан.
Карлу салкын жүзинге сениң
Карамы жоктон соготон.
Кату жолдорды сен жеңдейтөн,
Кожонгын жараштыра коюлотон...
Мениң санаама жарт кирет
Февральдын боромтык күндери.
Кольмда кандый да чаазын тудунып,
Көзиниңг жажы төгүлгени.
Бу күндерде мениң адам
Сталинградта жыгылган эмтир.
Оштүниң жолун төжиле бөктөп,
Ырыс учун өлгөн эмтир.
«Уулым, мениң эрке уулым,
Түргөн үренип чыдазаң.

Сениг элбек Төрөлиг жайым.
Жиит шонкорым, корузан».
Je ол тужунда меге
Барарга јаш јетпеген.
Бу сөстөр мениг жүрегимде
Эмдиге јетире артып калган...
Кеен Алтай јууныг кийининде
Кен көксиле јенгил тынды.
Амыр-энчү ле ырысту жүрүмге
Ичкери көрүп күлүмзиренди.
Ак борјонду јаланга
Койлорын айдап, энем чыкты.
Араайынанг соккон салкынга
Чечектери јайканды Алтайдың.
Мен үренип атанарымда,
Сен ырысту күлүмзиренип тургаг:
«Јазап үрен, уулым», — дейле,
Колымнанг эзендежини, айрылышкаң...
Эрте чачын буурайган да болзо,
Эмди де сен жиит, омок.
Эне Төрөл ороондо,
Энем, сүүндиг катап ок.

ТӨРӨЛ АЛТАЙ

Сениг бийик тууларынды
Айландыра ајыктадым.
Ар-бүткен јаражынды
Ончозын көрүп јилбиркедим.
Алтын, вольфрам јөөжөң
Элбек койынында толтыра.
Ардак сүрлү аңдардың
Аба-јыжында толтыра,
Јаш өлөңдү тууларынды
Колхозтын малы кыймыражат.
Јажыл торко чөлдөринде

Бийик түжүмдү аш чыгат.
Колхозторыс чечектелди,
Кожон, ыргал тыңыды.
Төрөлиске берер ажыбыс
Күнүн сайын көптөди.
Коммунизм жолыла
Алтайым өңжүп жаранат.
Оны аяктап көрөлө,
Жүрегим көкүп сүүнет.

МОСКВА

Оштү сеге табарарда,
Јана баспаган сен, Москва!
Өрткө күйүп турарында,
Олјого кирбеген сен, Москва!
Москва, омок Москва!
Нени сананып турадың?
Јер үстүндеги албатыга
Кандый ырыс жазайдың?
Сенин бажын буурайганда,
Бийиктеп тыңыдын, Москва!
Кемнин күчиле јаранганынды
Айтсаң, јендиртпес Москва!
Ыраак Алтайымды јарыткан
Сенин јаркынын болбос по?
Элбек төрөлисти тыңыткан
Сен жүрегис эмес пе?
Москва, айтсаң, Москва,
Күмүш чолмондор неге јалтырайт?
Москва, айтсаң, Москва,
Менин жүрегим неге јыргайт?
Оромыңла базап, аяктап,
Тенгистий сени билерге турум,
Тенгериге чыккан өргөлөрүңди
Мактайтан сөстөр бедирейдим.

Мени күндүлү уткуган
Москва каруузын жандырат,
Мениң сураган сурагыма
Кару үниле куучындайт:
— Жарып турган жарыгым
Компартия күйдүргөн от эмей.
Жаранып өзүп барганым
Бастыра албатымның ийдези эмей
Рубин чолмонның жаркыны
Көп өйлөрдү өткүрө жарыдат.
Күчтү төрөл ороонысты
Жаңы жөнүлөргө апарат.

НАҖЫЛАР

Бүгүн байрам.
Эгир кирди.
Бис жуулдыбыс
Студенческий кыпка.
Столго отурдыбыс
Жараш кыстарла.
Чөөчөйлөр көдүрдибис
Келер өйдөги ырыска...
Ороондоры башка,
Чырайлары башка,
Амадузы жангыс
Жииттер отурат.
Френтиш Прагадаң
Мениң жанымда,
Одожымда — Шанхайдаң
Келген кыдат.
Аракы кайнап
Чөөчөйдө шыркырайт.
Юн-хо Хуанхэ
Керегинде кожондойт.
Оноң ончолоры
Орустап чөйбөт.

Кожон учы жок
Жалаңдардый жайылат...
Шыгырап тийишкилейт
Толо чөөчөйлөр...
Жарык учун
Тартышкан жниттер!
Кайра күндөр
Бурулбас жылдаң!
Чактар тескери
Эбирбес жолдоң.
Удабас кажыбыс ла
Төрөлине жанар.
Юн-хо аньшань
Заводто иштеер.
Фрэнтиш школдо
Балдар үредер.
Меге коштой
Мениң үүрем —
Ол келер өйдө агроном.
Чүми жок, керсү,
Онын учун сүүгем.
Жаражы онын...
Оноң артыкты көрбөгөм.
Бис институтты
Кожо божодып,
Алтайдын чөлинде
Аш өскүрерис.
Аштаң ачу
Сыра ачыдып,
Слерди ыраактаң
Бойыбыска кычырарыс.
Ол тушта
Студенческий кожонг
Элбек чөлдө
Салкындый жайылар.
Найыларымнын жемизи бойдоң
Карыдыс деп кокурлап
каткырар...
Москваның жарыгы

Тенерини кажайтат.
Эбире ончозы кайкуул болот.
Тышкары май.
Чечектер жайылбаган,
Je жалаңдары
Эрип жымыт,
Жадаган буудай
Көдүрилип жажарат.
Меге анчадала сүүнчилү,
Мен алтай кижги кыралаарым
Качан да өбөкөлөримниңг
Көчкөн чөлин,
Сүүген кызымла
Ырысту журтаарым.
Кубултарым
Жердинг кеберин.
Эй, нажылар,
Чөөчөйлөрдиги толтыраар!
Жарык жүрүм
Учун ичелик..
Ырысту болзын
Слердинг жолыгар..
Оштүлөрдиги кекенижи
Бисти коркутпас.
Нажылар тартыжудаң
Кайра баспас.

* *
*

Кырларыңла салкын кожоңдоп,
Көп чактарга жайым учкан.
Элбек тайгалар араай күүлөп,
Узак үйелерге уйкуда жаткан.

Таң жарыганда тенкейген корум
Ыраактан карарып көрүнөт.
Чанкыр тенгериде телеген шунгуп,
Оноң нени де бедирейт.

Бийик корумның үстүлө
Жеңил эзин ойноп учат.
Қара корумды казып ийерде,
Қазыр өйлөр ойгонып келет.

Қанча үйелерге жажынып јаткандый,
Қамчы, үлдү, саадак чыгат.
Санаа тенеридеги учкан булуттый,
Ыраак-ыраак өйлөргө барат.

Қуяакка үлдү мизи шынқылдап,
Кезиш-чабыш чактарга өткөн.
Қаандар учун карындаштар өлүжип,
Ақту кандарыла Алтайды будуган.

Бу үлдү ле канду саадак
Күнниң көзин бектегенин билерим.
Олор жанғыс ла байларга жарык,
Јоктуларга чике өлүм.

Кемге керек курч үлдү,
Қанду кастак јаспас ок,
Јиит баатырдыг өлүми,
Јурт ордында кара кок?

Унчукпай јадатан кара корум,
Үйелерге јажырғаныг бу ла ба?
Јөөжө сениң өбөкөлөрингнен коругам,
Байла, онойдо актанарыг ба?..

Қандый ыйды сен укпаган,
Чанкыр туулу сүүген Алтайым!
Јеңил кейле сен тынбаган,
Тонокто јаткан сүүген төрөлим!

Кыйынду ойлор одуп калды,
Эмди жайым сен тынадыг.
Журум ырыс, жайымла жаранды,
Кем де туймешпейт, амыр жададыг.

Болор, карангуйда тутканыгар,
Улду, саадак, кайыш камчы.
Слер жангыс ла музейде артарыгар,
Эмди бисте советтинг ырызы.

Б А Ж А Л Ы К Т А Р.

Стр.

Уреул (поэма)	3
Карындаштар (поэма)	33
Москвадаг Алтайга	51
Шуну	53
Эпe	55
Төрөл Алтай	56
Москва	57
Найылар	58

55-01-3/105

Редактор *Л. Кокышев.*
художественный редактор *И. П. Митрофанов.*
Технический редактор *М. И. Телтисков.*
Корректор *С. С. Сабашкина.*

* * *

Сдано в набор 14/IV-1956 г. Подписано к
печати 18/VI-1956 года. Формат 84×108¹/₃₂.
Печатн. л. 2. Уч.-изд. л. 3,13. Тираж 2000 экз.
АН 08692 Заказ № 587. Цена 1 руб. 60 коп.

* * *

Типография № 15, Крайполиграфиздата,
г. Горно-Алтайск, проспект им. Сталина, № 17.

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Колич. предыд. выдач _____

27/5 1623

28/5 1622

Цена 1 руб. 60 коп.
Баазы 1 салк. акча